

Joglars i trobadors

Material pedagògic

FITXA TÈCNICA . CONTINGUTS . DESCRIPCIÓ . PROPOSTES DE TREBALL . MATERIAL COMPLEMENTARI

Fitxa artística

Intèrprets: Els Trobadors
Presentador/a: David Planas
Durada: 55 minuts aprox.

Objectius

- Conèixer l'obra, la música i la funció social dels personatges musicals medievals.
- Establir les diferències entre joglars i trobadors.
- Conèixer els mecanismes, el funcionament, la història i la funció dels instruments medievals.
- Conèixer els mecanismes, el funcionament, la història i la funció dels instruments populars amb arrels medievals.
- Conèixer les característiques de les cançons i les danses medievals.
- Conèixer, escoltar i analitzar la importància de la veu en la producció d'aquest tipus de música

Descripció i anàlisi de l'audició

Un joglar que explica una història fa de guia per un recorregut històric i musical amb les etapes següents:

- Al-Andalus
- Ripoll
- Sant Joan de les Abadesses
- Occitània
- Els trobadors
- Els càtars
- Les croades
- Els jueus
- Alfons X el Savi
- El Llibre Vermell de Montserrat

Programa

- Nuba (dansa)
- Amors merce non sia (Anònim S. Joan de les Abadeses)
- La lauzeta (Berbat de Ventadorm)
- No sap cantar qui so non di (Jaufre Rudel)
- Kalenda maia (Raimbaut de Vaqueiras)
- Saltarello (dansa instrumental)
- Bel mesquieu (Raimon de Miraval)
- A l'entrada del temps clar (anònim del segle XII)
- Rei de França (Cançó sefardita)
- Cantiga 166 o 139 (Alfons X el Savi)
- Los set goigs (Llibre Vermell de Montserrat)

Els intèrprets.

El grup Els Trobadors, dirigit pel prestigiós instrumentista Alfons Encinas, es dedica a la interpretació, la investigació i la difusió de les cançons dels artistes que, entre els segles XI i XIII, desenvolupen un important paper en el ressorgiment de la música profana i en la creació en llengua vernacle. Ho fan amb una visió i una estètica actuals, però sobre una tímbrica essencialment medieval i amb instruments antics.

Propostes i orientacions didàctiques

Per poder aconseguir els objectius marcats de forma totalment satisfactòria, seria convenient que el professor preparés l'audició a l'aula. La preparació es pot enfocar des de dos aspectes diferents:

a) Anàlisi organològica . Instruments antics.

Atès que el grup Els Trobadors disposa d'un gran nombre d'instruments que són una rèplica exacta dels instruments medievals, podeu preparar l'audició partint de la base que es presenta la rara oportunitat de poder-los escoltar, veure com es toquen i saber com estan construïts. Com a material complementari podreu trobar informació sobre cada un d'aquests instruments al final d'aquesta guia

b) La música a l'època dels trobadors.

Seria interessant situar els alumnes en el context historicosocial en què van viure els trobadors i fins i tot poder contraposar, a la música profana que escoltarem, una audició prèvia d'una peça de cant gregorià, per fer observar el caràcter monòdic de la música, i explicar que el ritme està condicionat per les paraules, comes, punts, etc.

També podríem ampliar l'audició d'una cançó trobadoresca amb un breu resum del tipus de poesia de l'Edat Mitjana, els seus orígens provençals, caràcter cortesà, etc. Finalment caldria remarcar també el caràcter monòdic de la música d'aquest període.

c) Les cançons seran interpretades amb un acompanyament instrumental proper al de l'època medieval i això ens pot donar peu a reflexionar sobre els aspectes musicals de les cançons que caldria repassar prèviament amb els alumnes:

Aspectes melòdics: recursos vocals usats pels trobadors; conceptes de melismes, inflexió de la veu, etc.

Aspectes harmònics: Concepte de monodia, no utilització d'acords, l'heterofonia o l'execució simultània de la melodia ornamentada o sense ornamentar.

Els primers tipus de polifonia: polifonia primitiva: bordó.

Relació entre la música i els poemes.

d) Estudiar els diferents instruments que intervenen en l'audició i la seva classificació segons el sistema de producció del so:

- **Cordòfons pinçats:**
Mandola, llaüt àrab, guitarra, arpa medieval
- **Cordòfons fregats:**
fídula, nickelharpa, viola de roda
- **Cordòfons percudits:**
saltiri
- **Aeròfons:**
flauta dolça (sopranino, soprano, contralt i baixa)
- **Percussió**
tablâ hindú, tar, darbuka, etc.

e) La música en l'època medieval mitjançant:

- Explicar la vida al castell
- Els senyors feudals
- Situar geogràficament els llocs esmentats en l'audició
- Els joglars i la seva funció
- Relats de les vides dels trobadors

Com a treball posterior a l'audició i a mode d'avaluació, proposem fer un petit qüestionari als alumnes per a conèixer el nivell d'assimilació dels continguts:

1. Fes un breu resum de com creus que vivia la gent a l'Edat Mitjana.
- 2: A l'audició hem fet un recorregut per diversos indrets del nostre país molt populars a l'Edat Mitjana. Podries anomenar-ne dos?
3. Digues el nom de tres instruments típics de l'Edat Mitjana i la família a la qual pertanyen
4. Digues el que sàpigues d'aquestes dues obres, de les quals hem escoltat fragments a l'audició.
CANTIGAS DE SANTA MARIA
LLIBRE VERMELL DE MONTSERRAT
5. Digues breument el que més t'ha agradat de l'audició. Comenta també allò que menys t'hagi agradat.

També, i per fer un treball d'aprofundiment sobre el tema, podem substituir el qüestionari amb un treball de recerca interdisciplinari amb l'àrea de Ciències Socials, on els alumnes poden buscar informació sobre l'Edat Mitjana a nivell general o sobre un tema específic d'aquest període històric. Seguidament us proposem tres exemples de treball posterior a l'audició: qüestionari, guió de possible treball general sobre l'Edat Mitjana i proposta de treball específic d'un tema del període històric:

GUIÓ DE TREBALL SOBRE L'EDAT MITJANA

- Aspectes historicosocials de l'època.
- Característiques culturals
- La societat del romànic.
- La societat del gòtic.
- Característiques musicals
- La música religiosa.
- La música profana.
- Els instruments medievals.
- La música medieval com a base de les manifestacions musicals posteriors.

Material complementari. fitxa dels instruments

Instruments de percussió

Darabukka

És un instrument típic del món àrab. Està fet de ceràmica i és un doble timbal amb una superfície gran en un extrem i una de més petita a l'altre.

Riq: Pandereta (com un pandero més petit amb petits platerets metàlics situats a la fusta) típica dels països del Magrib

LA TABLÂ

és un instrument propi de la música clàssica del nord de l'Índia. Està format per dos timbals verticals, un de petit i agut i un altre de més gran i greu. Les membranes de pell estan tensades amb corretges d'aquest mateix material i se'n regula la tensió amb uns cilindres de fusta que es col·loquen entre el cos de l'instrument i la corretja. Al centre de la membrana hi ha un pegat de color negre fet de farina i cola que assegura un so pur. Aquest instrument es toca colpejant-lo amb les mans de diferents maneres (amb els dits, els punys o amb tota la mà) i en diferents llocs: sobre la pell, al costat o sobre el pegat central, i així s'aconsegueixen sonoritats diferents i subtils.

Instruments de vent:

La flauta de bec

És, juntament amb les altres flautes, un dels instruments d'origen més antic que es coneixen. Sempre ha estat un instrument important en les músiques populars d'arreu (el flabiol, per exemple, no és sinó una varietat de flauta de bec); en la música «culta», fou àmpliament utilitzat durant l'Edat Mitjana i el Renaixement, i al segle XVII fou remodelat, suavitzant-ne el timbre, perquè s'adaptés als gustos estètics del Barroc. Va convertir-se així en la flauta dolça.

A mitjan segle XVIII, l'orquestra comença a evolucionar. Aquest procés va arraconar molts instruments que no eren prou potents per competir en un conjunt tan gran; així ens trobem que la nostra flauta desapareix quasi totalment fins que, ara fa uns cent anys, alguns músics van començar-se a interessar pels instruments antics, i d'aquesta manera en van fer renéixer molts. De llavors ençà, la flauta s'ha convertit en una peça habitual en la interpretació de música antiga, i molts compositors contemporanis han escrit música per a aquest instrument. També ha estat molt apreciada pedagògicament per la seva aparent facilitat, i per això és àmpliament utilitzada a les escoles.

instruments de corda

LA VIOLA DE RODA

Té una forma semblant a la d'un violí, però a la tapa hi ha un espai per on gira una roda de fusta accionada per una maneta i que, untada amb resina, fa sonar diverses cordes: dues de melòdiques, afinades a l'uníson, i tres o quatre afinades per quintes que fan la funció de bordó. La longitud de vibració de les dues cordes melòdiques es modifica mitjançant un petit teclat situat al cantó esquerre del mànec. Va néixer a l'occident europeu amb el nom d'**organistrum**, un instrument més gran que necessitava la participació de dues persones per tocar-lo. culta i cortesana, però a partir del segle XVI, el seu ús quedà restringit a l'àmbit de la música popular.

LA FÍDULA

La fídula apareix a Europa durant l'època medieval, i la trobem representada iconogràficament des de finals del segle IX. El seu origen és probablement oriental i la usaven els trobadors per a la improvisació melòdica com a base de les cançons i recitats. Va sobreviure fins al segle XVI, en què va ser desplaçada pels violins. Té forma lleugerament ovalada i la tapa i el fons són plans. Les seves quatre cordes estan afinades en re 2, sol 2, re 3, sol 3, i produeixen una sonoritat suau. Es toca recolzada al braç esquerre o sobre els genolls, amb un arquet senzill amb pels de crinera de cavall.

Corda percudida:

EL SALTIRI

El saltiri és un instrument de corda percudida d'origen molt antic. Consisteix en una caixa de fusta amb les cordes situades en posició horitzontal. Per fer-les sonar, es percudeixen amb uns martellets.

L'ARPA MEDIEVAL

En l'època medieval, l'arpa fou usada per bards i trobadors, fins que al segle XV fou definitivament substituïda pel llaüt. El seu ús començà a ser habitual a partir dels s. IX i X entre els pobles celtas, i més tard al països nòrdics. Inicialment, la seva utilitat principal era la d'acompanyar el cant i el recitat, però més tard es va utilitzar en ambients cortesans com a instrument solista.

L'instrument està compost per un triangle de fusta format per dos mànecs i una caixa de ressonància entre els quals estan situades les cordes de llargada decreixent. Té una alçada d'aproximadament seixanta centímetres i per tocar-la es col·loca sobre les cames i es puntegen les cordes amb els dits.

EL LLAÜT ÀRAB

És el símbol de la música àrab tradicional. Amb el nom de *oud*, que significa 'fusta', i a partir del segle IX, pren l'actual i definitiva forma. S'utilitza per acompanyar el cant clàssic i també en l'orquestra *takht*, i molt rarament en la música popular, alhora que serveix de base per a l'ensenyament de la teoria musical i del sistema tonal àrab.

L'instrument està construït amb fusta de noguera i format per una caixa en forma de pera molt còncava i una tapa harmònica de fusta de pi amb dos o tres obertures treballades amb marqueteria. El mànec és molt curt (20 cm), sense trastos, i el claviller corbat cap enrere. Té cinc cordes afinades per quartes justes excepte les dues primeres, que s'afinen per segones: sol 2, la 2, re 3, sol 3, do 4. A Tunísia, a Líbia i a l'est d'Algèria, és tradicional el llaüt amb només quatre cordes dobles. Es toca puntejant les cordes amb una pua construïda amb ploma d'àguila, i el seu so és suau, variat en els diferents registres, i té un enorme poder expressiu.

EL RABEC O RABEL

És un petit instrument d'arc, que té el seu origen probablement en el món àrab i que es coneix en la forma en què ha perdurat ja en el s. XII. Tot i que a vegades el trobem a les cases reials, en realitat era un instrument utilitzat per joglars i gent de condició no noble. Aquesta vocació popular no ha desaparegut i avui dia encara el podem trobar en la música tradicional de molts països europeus.

L'instrument té forma de pera amb la caixa construïda d'una sola peça de fusta d'olivera i una tapa amb oïdes en forma circular. El pont presenta com a particularitat el fet que la pota esquerra descansa sobre la tapa i la dreta directament sobre el fons, per la qual cosa produeix un sons aguts de poca amplitud en contrast amb els greus. Té tres o quatre cordes afinades per quintes o quartes que es freguen amb un arc molt corbat, i es toca amb l'instrument descansant a l'espatlla i al braç.

1. Omple la fitxa amb un dels instruments que has vist a l'audició

Nom de l'Instrument	família <input type="text"/>
	subfamília <input type="text"/>
	característiques sonores <input type="text"/>

Nom de l'Instrument	família <input type="text"/>
	subfamília <input type="text"/>
	característiques sonores <input type="text"/>

